

Toekomstvisies van kinderen in *favelas* in Rio de Janeiro

Inge Piek

Juli 2013

Toekomstvisies van kinderen in *favelas* in Rio de Janeiro

Master Maatschappelijke Opvoedingsvraagstukken

Masterthesis

Universiteit Utrecht

Inge Piek 3730654

Begeleider & beoordelaar Universiteit Utrecht Prof. Mariëtte de Haan

Tweede beoordelaar dr. Paul Baar Universiteit Utrecht

Juli 2013

Voorwoord

Deze masterthesis bevat het onderzoeksartikel dat is geschreven in het kader van mijn master Maatschappelijke Opvoedingsvraagstukken aan de Universiteit Utrecht. In de periode van januari 2013 tot en met mei 2013 heb ik onderzoek verricht naar de toekomstvisies van kinderen in een *favela* in Rio de Janeiro. In het onderzoek staan de toekomstvisies van de kinderen zelf centraal, maar ook welke personen hier een rol in spelen en welke middelen de kinderen zien om hun toekomstvisies te verwezenlijken. Ik hoop met dit onderzoek bij te dragen aan het welzijn van alle kinderen die leven in armoede.

Graag wil ik IBISS bedanken voor de mogelijkheid die zij mij hebben geboden om dit onderzoek uit te voeren in één van de projecten en voor de begeleiding hierbij. Ik heb erg genoten van de vrijheid die mij geboden is door IBISS bij het uitvoeren van het onderzoek. Daarnaast wil ik graag Prof. Dr. Mariëtte de Haan, hoogleraar aan de Universiteit Utrecht bedanken voor de begeleiding bij het uitvoeren en schrijven van mijn masterthesis. Haar feedback, steun en tips hebben mij erg geholpen.

Ik heb met veel plezier gewerkt aan het onderzoeksartikel dat voor u ligt en ben trots op het eindresultaat.

Bij deze wens ik u dan ook veel leesplezier toe,

Inge Piek

Juli, 2013

Abstract

In de *favelas* van Rio de Janeiro leven kinderen in een context van armoede, geweld en maatschappelijke en sociale uitsluiting. De gezinnen hebben een lage sociaaleconomische status en bevinden zich in een lage sociale klasse. Echter gaan de meeste kinderen nu naar school, wat zou betekenen dat zij via educatie een uitzicht hebben op geschoold werk en hierdoor een verbetering van de sociaaleconomische status en wellicht ook sociale klasse. In dit onderzoek zijn factoren onderzocht die invloed hebben op de toekomstvisies die deze kinderen hebben, die enerzijds leven in een achterstandssituatie, maar wel onderwijs genieten. Er zijn in totaal 21 kinderen in de leeftijd van 8 tot 11 jaar oud geïnterviewd, woonachtig in de *favelas* Parque Vila Nova en Vila Ideal. Er is gebleken dat kinderen beroepen aspireren met een hoog opleidingsniveau, hoger dan het opleidingsniveau van hun ouders. Ondanks dat de kinderen zich voornamelijk identificeerden met hun ouders en hen als inspiratie noemen voor hun toekomst, is er geen verband gevonden tussen de beroepsaspiraties van kinderen en de beroepen van de ouders, zowel qua niveau als het beroep zelf. Daarnaast is gebleken dat de kinderen de wens hebben om de sociale klasse te ontstijgen. Ze omschreven hun toekomst als een leven met bepaalde kenmerken dat getypeerd kan worden als het leven van de huidige middenklasse. Zij zien onderwijs als hét middel om dit doel te bereiken. Hun lage sociaaleconomische status lijkt hen te motiveren om te hard werken naar en aan een goede toekomst.

Abstract

In the *favelas* of Rio de Janeiro kids live in a context of poverty, violence and civil and social exclusion. The families who live there have a low socioeconomic status and find themselves in a low social class. However, nowadays the most children go to school, what suggests that via education, these children have a prospect on having jobs on the level of skilled work, and because of this an improvement of their socioeconomic status and perhaps also social class. In this research factors were examined which have an influence on the future prospects that the children have, children who at the one hand live in a disadvantaged situation, but do go to school. In total 21 interviews were held with children in the age of 8 to 11 years old, which live in the *favelas* Parque Vila Nova and Vila Ideal. Results show that children have occupational aspirations which require a high level of education, higher than the level of education of their parents. Although the children mainly identified themselves with their parents and named them as their source of inspiration for their future, no relation was found between the occupational aspirations of the children and the jobs of their parents, neither the level of the job as the job itself. The children also had the desire to transcend their social class. They described their futures as lives with certain characteristics that are typical for the life of the current middle class. They view education as most important source to attain these goals. Their low socioeconomic status seems to motivate them to work hard for a good future.

Inleiding

Dit onderzoek is uitgevoerd op een basisschool in de *favela* (sloppenwijk) Parque Vila Nova, gelegen in de gemeente Duque de Caxias, in de staat Rio de Janeiro. Parque Vila Nova is rond 1950 ontstaan uit twee omliggende *favelas*, namelijk *favela* Vila Operária en *favela* Vila Ideal. Er woonden toen rond de 30 families in krotten, sindsdien is het inwonersaantal snel en sterk gestegen. Echter zijn er geen cijfers over het huidige inwonersaantal (ECCDS, 2011). In 2010 woonden er in totaal 11.4 miljoen mensen, 6 procent van de totale bevolking van Brazilië, in *favelas* (Instituto Brasileiro de Geografia e Estatística, 2010). De leefwereld van jonge mensen die in een *favela* wonen in Rio de Janeiro speelt zich af in een context van armoede, een gebrek aan sociaal perspectief, werkloosheid, geweld (Dimenstein, Vilhena, & Zamora, 2004) en (sociale) exclusie (Muxica, 2011). Drugs zoals marihuana, cocaïne, ecstasy en crack maken in Parque Vila Nova deel uit van het alledaagse leven. Het wordt gebruikt voor zowel persoonlijk gebruikt als voor het (door)verkoppen en smokkelen. In *favela* Parque Vila Nova is drugsgelateerd geweld verantwoordelijk voor het grootste gedeelte sterfgevallen onder jeugdigen. Deze jeugdigen komen veelal om het leven door gewelddadige moorden (ECCDS, 2011). Sinds 2011 hebben de meeste huishoudens in Parque Vila Nova toegang tot elektriciteit, gezuiverd water en zijn de meeste hoofdwegen van de *favela*. Ook beschikken de meeste huishoudens over basis sanitaire voorzieningen, echter werken deze niet altijd naar behoren. Door de wijk loopt een open riool, welke regelmatig overstroomt bij hevige regenval (ECCDS, 2011). Daarnaast is de kans op schoolachterstand en schooluitval hoger voor bewoners van *favelas*, dan voor bewoners uit rijke buurten (Alves, Cesar de Queiroz Ribeiro, & Franco, 2008). Ondanks dat er in de *favelas* van Rio de Janeiro afgelopen jaren een enorme winst is behaald wat betreft educatie, waardoor onder andere het analfabetisme flink is teruggedrongen, heeft zich dit nog niet vertaald in meer werk of inkomen voor inwoners van een *favela* (Perlman, 2004). Dit zou te maken kunnen hebben met het feit dat kinderen die leven in armoede lagere beroepsaspiraties hebben dan kinderen die niet in armoede leven (Weigner, 1998a). Eén van de oorzaken hiervan zou een lager zelfbeeld van kinderen uit een lagere sociale klasse zijn (Gottfredson, 1981), daarnaast spelen familie, gemeenschap en sociale en economische factoren een rol bij de uiteindelijke beroepskeuze (Ferry, 2006). Het opleidingsniveau van ouders van kinderen in *favela* Parque Vila Nova ligt vaak laag en de meeste families behoren tot een groep uit een lage sociaaleconomische klasse en hebben niet of nauwelijks onderwijs genoten (ECCDS, 2011). Echter gaan deze kinderen wél naar school. De basisschool *Escola Comunitaria Caminhos do Saber* valt onder één van de projecten van de non-profitorganisatie IBISS te Rio de Janeiro. De vraag die hierdoor

ontstaat is welke toekomstvisies de kinderen uit *favela* Parque Vila Nova hebben en welke factoren invloed hebben op deze toekomstvisies. Daarnaast wordt onderzocht welke rol de kinderen voor het onderwijs zien om hun toekomstvisies te verwezenlijken. Als eerste zal er inzicht in het onderwerp worden gegeven door een weergave van relevante literatuur, vervolgens zullen de methoden van onderzoek beschreven worden.

Literatuur

Volgens Hundeide (2005) is scholing de belangrijkste factor, die het verschil kan maken tussen een leven binnen of buiten de sloppenwijk. Scholing creëert een opening naar de wereld buiten de sloppenwijk, waar mensen toegang hebben tot betere banen en een betere toekomst (Hundeide, 2005). De uitdaging voor het onderwijs ligt hierbij in het aanleren van kennis en vaardigheden die leerlingen in staat stelt hun plaats in de samenleving te vinden en daar een bijdrage te kunnen leveren, en daarnaast op het willen en kunnen toepassen van deze kennis en vaardigheden (Volman, 2012). Echter wordt het vermogen van een leerling om een taak uit te voeren bepaald door meerdere factoren dan alleen de kennis en vaardigheden die een leerling bezit (Alpay & Walsh, 2008). Eén van deze factoren is de bereidheid tot het uitvoeren van een bepaalde taak (Alpay & Walsh, 2008; Volman, 2012), evenals het zelfvertrouwen en de motivatie van de leerling (Alpay & Walsh, 2008). Daarnaast is aangetoond dat toekomstvisies die gerelateerd zijn aan een schoolloopbaan en een professionele carrière, zijn positieve voorspellers van de inzet van leerlingen op school (Peetsma, 2000).

Toekomstvisies

Een toekomstvisie is een voorstelling of conceptualisatie van een individu over een bepaald levensdomein in de toekomst, zoals het beeld dat iemand heeft van zijn/haar toekomstige carrière of sociale relaties over een bepaalde tijd (Peetsma, 2000). Een toekomstvisie bestaat uit twee onderdelen; ten eerste de inhoud van een toekomstvisie, deze beschrijft waar iemand precies naar streeft. Het tweede onderdeel betreft het tijdsperspectief van een toekomstvisie geeft aan welk moment in de toekomst iemand beschrijft en hoe ver in de toekomst iemand een bepaald doel gesteld heeft. Verschillen in zowel de inhoud als in het tijdsperspectief van een toekomstvisie hebben consequenties voor de motivatie om doelen te bereiken om zo de toekomstvisie waar te maken (Grobler, Herrera, Lens, & Paixao, 2012).

Een toekomstvisie wordt mogelijk gemaakt door het psychologische tijdsperspectief van een individu (Grobler et al., 2012). Het psychologische tijdsperspectief beslaat het door het individu ervaren persoonlijk verleden, het heden en de toekomst. Vanuit het heden kan

iemand zowel terugkijken op het verleden en ervaringen hieruit meenemen als vooruit kijken naar de toekomst. Een toekomstvisie is het resultaat van het kijken naar de toekomst via het psychologische tijdsperspectief van een individu en het stellen van hieraan gekoppelde doelen. Mensen concretiseren hun wensen voor de toekomst, gebaseerd op verleden en huidige gebeurtenissen, naar concrete doelen, gedragingen of projecten. (Grobler et al, 2012). Al deze herinneringen, plannen, voorspellingen en wensen voor de toekomst beïnvloeden onze emoties en geven richting aan keuzes en acties in het heden (Liberman & Trope, 2010).

De psychologische afstand is een subjectieve ervaring over of iets dichtbij of ver weg is van het zelf in het hier en nu. Dit kan bijvoorbeeld een einddoel of gewenste situatie zijn (Liberman & Trope, 2010). Hoe groter de werkelijke chronologische afstand tot het bereiken van het doel, hoe groter de psychologische afstand van een doel. Ook wordt er meer motivatie ervaren, naarmate de chronologische afstand tot het doel kleiner is (Husman & Lens, 1999; Phan, 2009). De keuzes die mensen maken voor situaties waarbij een grote psychologische afstand wordt ervaren, worden geleid door andere achterliggende factoren dan wanneer mensen in mindere mate psychologische afstand ervaren tot een situatie (Liberman & Trope, 2010). Waar bij een grote psychologische afstand het voornamelijk de algemene houding, kernwaarden en ideologieën zijn die mensen tot hun keuzes doen komen, worden de keuzes bij een kleinere ervaren psychologische afstand beïnvloed door meer specifieke houdingen, secundaire waarden en incidentele sociale invloeden (Liberman & Trope, 2010).

Toekomstvisies van kinderen

Toekomstvisies van kinderen worden bepaald door zowel cognitieve ontwikkeling als de sociale omgeving waarin een kind zich bevindt (Gottfredson, 1981). Een belangrijk onderdeel van een toekomstvisie zijn beroepsaspiraties. Hieronder worden de wensen en verwachtingen rondom een bepaald beroep dat iemand later wil uitvoeren verstaan (Griffin, Hutchins, & Meece, 2011). Volgens het CCCA model van Howard en Walsh (2009) bestaat de beroepsoriëntatie van kinderen uit drie verschillende niveaus, welke aansluiten bij de cognitieve ontwikkeling van kinderen. Kinderen die redeneren op het niveau van associatie hebben beroepsaspiraties gebaseerd op fantasieën, verbeeldingen en superhelden. Deze kinderen, die tussen de drie en vijf jaar oud zijn (Gottfredson, 1981), richten zich op specifieke, vaak uiterlijke kenmerken of waarneembare objecten die gebruikt worden in een beroep, zoals werkkleding of de plaats waar het werk plaatsvindt (Howard & Walsh, 2009). Er wordt nog geen onderscheid gemaakt tussen deze waarneembare kenmerken van het werk en het werk zelf (Howard & Walsh, 2009). Kinderen binnen het tweede niveau zijn ongeveer tussen de zes en acht jaar oud en baseren hun beroepsaspiraties op persoonlijke interesses.

Kinderen zijn in staat een omschrijving te geven van waarneembare werkzaamheden van een bepaald beroep, en daarnaast kunnen zij een aantal vaardigheden noemen die nodig zijn om het werk uit te kunnen voeren (Howard & Walsh, 2009). Echter relateren deze kinderen beroepen nog sterk aan gender (Gottfredson, 1981). De wens voor een toekomstig beroep in de derde fase baseren kinderen op persoonlijke eigenschappen en kwaliteiten en deze wens wordt in deze fase sterk beïnvloed door omgevingsfactoren. Het kind is in deze fase vatbaar voor invloeden van trends binnen de werkgelegenheid en op dat moment populaire beroepen onder leeftijdsgenoten (Howard & Walsh, 2009). Ook intelligentie en sociale klasse spelen binnen dit niveau een grote rol bij beroepsoriëntatie en toekomstvisies (Gottfredson, 1981). Kinderen in deze fase zijn ongeveer tussen de negen en dertien jaar oud (Gottfredson, 1981).

Invloeden op toekomstvisies van kinderen

Volgens Hundeide (2005) liggen bepaalde levensdoelen en hieraan gekoppelde verwachtingen al vóór de geboorte vast. Deze levensdoelen en verwachtingen zijn veelal gekoppeld aan sociale klasse en kunnen tot uiting komen op verschillende manieren. Voorbeelden zijn verschillen in opvoeding, manieren, de keuze voor een school, sociaal netwerk en verschil in beroepskeuze. De keuzes die iemand maakt of de doelen die iemand stelt zijn volgens Hundeide (2005) niet slechts een individueel stapsgewijs proces, maar liggen ingebed in het levenspad dat reeds voor het individu is uitgestippeld als gevolg van zowel de historische structuur (Hundeide, 2005) als de sociaal-culturele achtergrond van een persoon (Hundeide, 2005; Lindholm, 2004). Binnen deze reeds aanwezige structuren kan een individu zijn/haar plaats en mogelijkheden vinden, doelen stellen en vervolgens richting bepalen (Hundeide, 2005). Uit onderzoek is gebleken dat kinderen al op jonge leeftijd beroepsaspiraties hebben die samenhangen met hun sociaaleconomische status en historische structuur (Weinger, 2000).

Lindholm (2004) noemt socialisatie als factor bij het vormen van het zelfbeeld over latere beroepsverwachtingen. Socialisatie zowel thuis als op school zou samen met de manier waarop een kind opgroeit en opgevoed wordt, het beeld van een kind vormen wat betreft welke carrière het meest geschikt voor hem of haar is. Ook worden beroepsverwachtingen en het zelfbeeld gevormd op vroege leeftijd door de waarneming van de hoeveelheid en variatie aan mogelijkheden die een kind later heeft. Door deze vroege socialisatie, opvoeding en het beeld dat een kind heeft meegekregen over zijn of haar mogelijkheden, kiest een individu een beroep wat gezien deze ervaringen een logische stap is (Lindholm, 2004). Beroepsaspiraties zouden voornamelijk gevormd door omgevingsfactoren en structuren die al voor de geboorte

vastliggen (Hundeide, 2005) en niet zozeer door persoonlijke interesses van het kind (Lindholm, 2004).

Wat betreft de opvoeding zou de opvoedingsstijl van de ouders invloed hebben op de carrière ambities van kinderen (Roe, 1957). De opvoedingsstijl vormt gedeeltelijk zowel de identiteit van kinderen als de relationele identiteit. Afhankelijk van de opvoedingsstijl worden er bepaalde interesses, grondhoudingen en capaciteiten ontwikkeld bij kinderen. Deze komen tot uiting in het zelfbeeld van een kind en de latere beroepskeuze (Roe, 1957).

Familieleden zijn de personen die de sterkste invloed op de beroepsoriëntatie van kinderen hebben, het gaat hierbij voornamelijk om ouderfiguren. Zij hebben meer invloed dan de school of leeftijdsgenoten (Hartung, Porfeli, & Vondracek, 2005). Werts (1968) concludeert dat in ieder geval jongens sterk geneigd zijn hetzelfde beroep als hun vader te kiezen. Een mogelijke verklaring voor deze twee bevindingen is dat ouderlijke figuren uit de omgeving van kinderen directe beroepssuggesties doen aan kinderen, echter kan deze verklaring niet alleen verantwoordelijk zijn voor de hoge mate waarin kinderen hetzelfde beroep aspireren als hun ouders (Hughes, McClellan, & Trice, 1992). Volgens Gottfredson (1981) speelt het opleidingsniveau van de ouder(s) een rol de vroege ontwikkeling van beroepsaspiraties. Hiernaast zouden arbeidsethos van ouders, waarden van de familie van het kind en de stereotypering van gender invloed hebben op beroepsaspiraties van kinderen (Jungen, 2008). Ook de sociaaleconomische status van de ouders is sterk gerelateerd aan het gewenste latere beroep van kinderen (Werts, 1968). Uit onderzoek is gebleken dat kinderen met een lagere sociaaleconomische status er meer conservatieve ideeën hebben over de typen werk dat mannen en vrouwen kunnen doen (Gladding & Hageman, 1983). Daarnaast zien kinderen die in armoede leven minder toekomstige beroepsmogelijkheden voor zichzelf dan voor kinderen die niet in armoede leven (Weinger, 1998a). Uit vervolgonderzoek is gebleken dat zowel kinderen die in armoede leven als kinderen uit de middenklasse deze overtuiging delen (Weinger, 2000). Het bewustzijn over sociale klasse zorgt ervoor dat kinderen overtuigingen ontwikkelen over de voor hen geschikte banen omdat deze overeenkomen met hun sociale status (Miller, 1986). Onderzoek heeft aangetoond dat kinderen op jonge leeftijd het concept van sociale klassen kent en zichzelf tot één van deze klassen kunnen rekenen (Weinger, 1998b). Daarnaast maken kinderen die in armoede leven zich al op jonge leeftijd zorgen over hun toekomst. Kinderen uit de middenklasse en hoger doen dit minder omdat in hun leven zaken als vanzelfsprekend worden ervaren, zoals het hebben van een schoon huis, voldoende voedsel etc. voor henzelf maar ook voor hun familieleden (Weinger, 1998b).

Overigens beoordelen mensen uit een lagere sociale klasse beroepen over het algemeen positiever dan mensen uit een hogere sociale klasse (Gottfredson, 1981).

Ook de context waarin het kind zich bevindt invloed op toekomstvisies van kinderen (Howard & Walsh, 2010). Deze context bestaat uit verschillende lagen die met elkaar in verbinding staan (Bronfenbrenner, 1979). Zowel proximale als distale factoren hebben binnen dit ecologische model invloed op toekomstvisies, gedacht kan worden aan culturele overtuigingen, wetgeving, blootstelling aan media en familiegebruiken (Howard & Walsh, 2010). Om loopbaanverwachtingen van kinderen te begrijpen moet er gekeken worden naar aspecten van de context waarin kinderen leven, zoals de historische context, culturele opvattingen, opvoeding en het genoten onderwijs (Howard & Walsh, 2010). Ook de geldende normen uit de gemeenschap waarin een kind zich bevindt, spelen een rol bij de beroepsaspiraties van kinderen (Gottfredson, 1981).

Volgens Phan (2009) zijn toekomstvisies sterk gerelateerd aan de sociaal-culturele identiteit van een individu. Toekomstvisies zouden worden gevormd door culturele identiteit, (sociale) klasse en historische oorsprong (Phan, 2009). Volgens Chen en Andersen (2002) bestaat de identiteit van een persoon uit een set van verschillende relationele identiteiten. Hierbij gaat het om relaties met personen die een grote invloed hebben of hebben gehad in het leven van een persoon en waarin emotioneel geïnvesteerd is. Voorbeelden hiervan zijn ouders, broers en zussen, maar ook niet-familieleden zoals goede vrienden. De relaties met deze hoofdpersonen met een individu zijn allen uniek en vormen samen de identiteit van een persoon (Chen & Andersen, 2002). Hiernaast zijn sociale klasse, intelligentie, waarden en interesses (Gottfredson, 1981) en geslacht (Gottfredson, 1981; Hundeide, 2005) belangrijke determinanten van het zelfbeeld van een individu (Gottfredson, 1981). De sociale klasse van een individu beïnvloedt via het zelfbeeld van een kind tot welke klasse het zichzelf rekent in de maatschappij en welke mogelijkheden voor latere beroepen hierbij horen (Gottfredson, 1981). Toekomstvisies worden ook beïnvloed door de waargenomen eigen sociale klasse waartoe men behoort en armoede. Een kind uit een lage(re) sociale klasse ziet de toekomst als meer onzeker dan een kind uit de middenklasse (Phan, 2009). Daarnaast ziet een kind uit een gezin met een lage sociaaleconomische status de toekomst meer somber in dan een kind uit een middeninkomengezin (Lamm, Schmidt, & Trommsdorf, 1976). Daarnaast zorgen ongunstige omstandigheden zoals armoede en het zich bevinden in een sociale lage klasse voor een verhoogde kans dat een bepaald doel niet behaald gaat worden (Phan, 2009). Wanneer een persoon zich dit realiseert, stelt hij of zij de verwachtingen met betrekking tot de eigen haalbare prestaties omlaag, wat een negatief effect heeft op zowel motivatie als

zelfbeeld (Phan, 2009), en heeft een aangetaste identiteit als gevolg (Weinger, 1998b). Armoede heeft een negatief effect op het zelfbeeld van kinderen (Weinger, 1998b). Armoede zorgt er bij kinderen voor dat zij de toekomst voor henzelf als somber inzien. Zij vormen negatieve percepties over henzelf, hun toekomst en hebben moeite met deze los te laten (Weinger, 1998b). Onderzoek heeft aangetoond dat kinderen uit een De normen uit de gemeenschap waartoe de kinderen zich voelen behoren, spelen ook een rol bij beroepsoriëntatie en de waargenomen mogelijkheden door kinderen (Gottfredson, 1981). Verschillende identiteiten en hieraan gerelateerde levensdoelen en verwachtingen, kunnen naast sociale klasse, ook gebaseerd zijn op verschil in leeftijd, etniciteit of marginaliteit van bepaalde professionele ambachten (Hundeide, 2005).

Uit onderzoek is gebleken dat kinderen uit de Braziliaanse middenklasse meer geneigd zijn om gebeurtenissen toe te schrijven aan persoonlijke keuzes, terwijl kinderen uit een lagere sociale klasse omgevingsfactoren vaker als oorzaak zien van bepaalde omstandigheden toekomst (Camino, Milnitsky Sapiro, & Nucci, 1996). Deze klasse verschillen beïnvloeden de waargenomen mate van autonomie bij kinderen, en wat zij dus zelfstandig kunnen bereiken in heden en in de toekomst (Camino et al., 1996). Weinger (1998b) schrijft deze verschillen toe aan het beeld dat kinderen die leven in armoede hebben van kinderen uit hoge(re) sociale klassen. Armoede bepaalt in sterke mate hoe kinderen die in armoede leven de wereld zien. Zij ontwikkelen vaak al op jonge leeftijd negatieve attitudes jegens kinderen uit hoge(re) sociale klassen. Deze polariserende gevoelens, samen met gevoelens van wanhoop, frustratie en verdriet versterken het gevoel van kinderen dat zij slachtoffer zijn van de situatie en geen controle hebben over hun eigen leven (Weinger, 1998b). Vaak is er weinig tot geen contact tussen kinderen uit verschillende sociale klassen (Weinger, 1998b), wat deze gevoelens kan versterken (Winter, 2011).

Naast de invloed van socialisatie, de carrière van de ouder(s) van kinderen, waargenomen sociale klasse en de sociaaleconomische status van ouder(s), speelt ook de blootstelling aan de media een rol bij ambities op het gebied van het latere beroep van kinderen (Howard & Walsh, 2010). Media gericht op entertainment heeft een grote impact op attitudes over mogelijke toekomstige beroepen. Wanneer entertainment, bijvoorbeeld een televisieprogramma, door een kind gerelateerd kan worden aan het eigen leven, is het minder sociaal afstandelijk en zal een kind sneller onthouden en zal hierdoor een grotere impact hebben op houdingen tegenover bepaalde beroepen en toekomstvisies (Buchanan & Hoffner, 2005). De televisie biedt een sterke context voor kinderen wat betreft kennismaking met het concept van werk en oriëntatie op verschillende beroepen (Hartung et al., 2005) en speelt een

belangrijke rol in de ontwikkeling van beroepsaspiraties (Berndt et al, 2006). Uit onderzoek is gebleken dat jongens zich vooral identificeren met personages van de televisie die omschreven kunnen worden als succesvol, intelligent en gewelddadig. Meisjes identificeren zich met vrouwelijke personages die zij beschreven als succesvol, intelligent, aantrekkelijk en door anderen worden bewonderd (Buchanan & Hoffner, 2005). Voornamelijk videomateriaal en drukwerk beïnvloeden de doelen die kinderen nastreven en werkt mee aan beeldvorming van verschillende beroepen en geeft hen inzicht in eigen beroepsoriëntatie (Hartung et al., 2005). Het kijken van tekenfilms door kinderen tussen de zes en tien jaar oud draagt bijvoorbeeld bij aan een positieve beeldvorming van wetenschappelijke beroepen (Martinez & Potts, 1994). Ook is er onderzoek gedaan naar de invloed van de televisie op beroepsaspiraties van kinderen in een achterstandssituatie. Deze kinderen met een lage sociaaleconomische status bleken beroepsaspiraties te hebben waarvan het inkomen en het opleidingsniveau van het beroep zelf, overeenkwamen met de kenmerken van het beroep van hun favoriete televisiepersonage. Daarnaast identificeerden deze kinderen zich voornamelijk met personages met een hoog inkomen en baan met een hoog vereist opleidingsniveau. Deze banen werden door de kinderen als meer realistisch beschouwd dan banen die deze kenmerken niet hebben. Het kijken naar televisieprogramma's lijkt deze groep kinderen te inspireren voor beroepen met veel uitdaging (Berndt et al., 2006).

Toekomstvisies, motivatie & de rol van onderwijs

Toekomstvisies die gerelateerd zijn aan een schoolloopbaan en een professionele carrière, zijn positieve voorspellers van de inzet van leerlingen op school (Peetsma, 2000). Er zijn verschillende factoren die een rol spelen in de motivatie van een leerling (Brickman & Miller, 2004). Eén van deze factoren is het hebben van doelen en hieraan gekoppelde subdoelen. Een leerling is gemotiveerder om een subdoel te bereiken, wanneer dit doel door de leerling gezien wordt als instrumenteel: de leerling begrijpt dat dit meer proximale subdoel leidt naar het meer distale einddoel. Het ontwikkelen van subdoelen die leiden naar doelen verder in de toekomst, vergroot de motivatie van een leerling (Brinkman & Miller, 2004). Doelen zijn onder te verdelen in meerdere dimensies (Husman & Lens, 1999). Ten eerste bestaan er intrinsieke versus extrinsieke doelen, de tweede dimensie bestaat uit directe doelen versus doelen voor de toekomst. De totale motivatie van een leerling is de combinatie van intrinsieke en extrinsieke motivatie om de doelen te bereiken. Bij intrinsieke motivatie is het leren of presteren op school een doel op zich, een leerling heeft bijvoorbeeld interesse in een onderwerp en wil hier meer over leren. Bij extrinsieke motivatie zet de leerling zich in omdat deze streeft naar een beloning welke niet direct gerelateerd is aan het leren. Het leren en

presteren is in dit geval een instrument om een extrinsieke beloning te krijgen. Een voorbeeld hiervan is waardering krijgen van de ouders voor een goed resultaat op school (Husman & Lens, 1999). Volgens Weinger (1998b) zijn intrinsieke en extrinsiek motivatie niet de enige vormen van motivatie, maar speelt de steun van ouders bij het stellen van doelen en het werken aan doelen een grote rol. Zonder deze steun is een kind minder gemotiveerd om hard te werken voor een bepaald doel. Ook bevordert de steun van ouders bij het werken aan doelen een positief zelfbeeld (Weinger, 1998b). Doelen gesteld voor in de verdere toekomst van leerlingen spelen een belangrijke rol in de motivatie om naar school te gaan. Veel kinderen gaan naar school omdat zij het idee hebben dat dit belangrijk is voor hun toekomst, en niet zozeer omdat zij plezier hebben in het leren zelf. Educatie is dan ook vaak toekomstgericht en de jeugd voorbereiden op hun toekomst wordt genoemd als één van de hoofddoelen van onderwijs (Husman & Lens, 1999). Dit wordt gedaan door het creëren van een connectie tussen kennis en de mogelijkheden om kennis te gebruiken bij het voordoen van een nieuw probleem (Hutchison, 2012). Volgens Phan (2009) wordt motivatie sterk beïnvloedt door contextuele factoren, en niet zozeer door interpersoonlijke factoren. Onder deze contextuele factoren vallen onder andere de ervaren sociale klasse waarin iemand zich bevindt. Frustratie over de sociaaleconomische omstandigheden kan ertoe leiden dat een persoon extra gemotiveerd raakt om zich te ontworstelen uit deze situatie en hier hard voor te studeren of werken (King & Madsen, 2007). Ook is het mogelijk dat een persoon juist gedemotiveerd raakt door een lage ervaren sociaaleconomische status. Volgens Weinger (1998b) kunnen personen, in het bijzonder kinderen, juist gedemotiveerd raken en een somber toekomstbeeld creëren door de waarneming van sociale klassen en de eigen positie. Hoe de ervaren sociale klasse en gevoelens hierover motivatie precies beïnvloeden, is per persoon en situatie verschillend (Phan, 2009). Ook volgens King en Madsen (2007) zijn er verschillende uitkomsten mogelijk bij de invloed van sociale klasse op motivatie. In sommige gevallen zullen kinderen beperkte bronnen in hun omgeving waarnemen doordat zij zich focussen op de impact van armoede op hun leven in plaats van op de mogelijkheden die er zijn. Andere kinderen zullen dit gebrek aan bronnen in hun omgeving juist zien als een uitdaging die zij moeten overwinnen, wat ervoor zorgt dat kinderen creatief worden in het vinden van oplossingen (King & Madsen, 2007). Overigens zouden kinderen met een lage sociaaleconomische status evengoed als kinderen met een hogere sociaaleconomische status de ambitie en motivatie hebben tot schoolsucces en later willen studeren (Oyserman, 2013).

Wanneer een individu toekomstvisies heeft geconcretiseerd, is deze gemotiveerder om taken en activiteiten te ondernemen die naar dit einddoel toe leiden. Het individu zal dan de

activiteiten en taken beschouwen als instrumentaal (Phan, 2009). Echter is een voorwaarde voor dit effect dat een leerling een positieve attitude heeft richting de eigen toekomst (Husman & Lens, 1999). De attitude die kinderen hebben ten opzichte van hun eigen toekomst wordt onder andere bepaald door sociale klasse (Gottfredson, 1981). Daarnaast is niet voor iedereen de focus op de toekomst gelijk. Mensen verschillen in hun oriëntatie op de toekomst, mensen kunnen in mindere of meerdere mate geneigd zijn zich te oriënteren op het verleden, heden of toekomst (Husman & Lens, 1999).

Kinderen tussen de drie en de vijf jaar oud zijn in staat bepaalde beroepen te noemen, maar kunnen geen onderscheid maken tussen het beroep zelf en het verkrijgen hiervan (Howard & Walsh, 2009). Kinderen tussen de zes en acht jaar oud maken onderscheid in het beroep zelf en het verkrijgen van een baan. Zij zijn zich bewust van dat er meerdere stappen zijn naar het verkrijgen van een baan, echter is het voor hen niet duidelijk hoe bijvoorbeeld studeren precies leidt naar een baan (Howard & Walsh, 2010). Bovenbouwleerlingen in de leeftijd van 8 tot 12 jaar oud zijn in staat training, scholing of specifieke eisen te identificeren die men nodig heeft voor het verkrijgen van een baan (Howard & Walsh, 2009; Phipps, 1995). Hiernaast nemen zij in hun redenering voor eigen beroepsoriëntatie de mogelijkheden mee die hun omgeving biedt (Howard & Walsh, 2009). Ook kunnen zij redeneren hoe hun eigen gedrag het proces van het verkrijgen van een baan beïnvloedt, jongere kinderen hebben hier nog geen beeld van (Phipps, 1995). Hiernaast begrijpen zij dat naast het bezitten van de juiste vaardigheden en kennis het vereist is dat je lichamelijk in staat bent om de werkzaamheden uit te voeren (Howard & Walsh, 2009). Deze groep kinderen heeft daarnaast inzicht in verschillende waarderingen van beroepen en het bijbehorende verschil in aanzien (Howard & Walsh, 2009).

Echter speelt de ontwikkelde attitude ten opzichte van school een grote rol in het al dan niet naar school gaan en de ervaren functionaliteit van educatie (Hundeide, 2005).

In welke mate een kind school ziet als middel om zijn toekomstvisie te verwezenlijken, hangt af van welke mogelijkheden het kind ziet in zijn sociale omgeving en welke relevante mogelijkheden het kind ervaart vanuit zijn of haar positie. Deze positie is gebaseerd op de context van de achtergrond van het kind, de levenssituatie en eerder (door ouders) gemaakte keuzes, zoals het wel of niet deelnemen aan (voorschoolse) educatie. Op basis van deze waargenomen positie en mogelijkheden neemt een kind al vroeg een bepaalde levensstijl en identiteit aan, waar school al dan niet bij hoort (Hundeide, 2005). Deze sociale identiteit bepaalt hoe een kind tegenover scholing staat en of deze gemotiveerd is om zich in te zetten voor school. Een kind zal nagaan of het naar school gaan past bij de sociale identiteit

en de normen en waarde uit de sociale klasse waartoe hij of zij behoort. Op basis hiervan zal een kind wel of niet gemotiveerd zijn om zich in te zetten op school (Oyserman, 2013).

Kinderen uit een sloppenwijk die zich een identiteit hebben aangemeten waar school niet bij past, zullen educatie niet zien als middel om zich verder te ontwikkelen in het leven, maar zien andere bronnen als overlevingsbron, zoals bedelen (Hundeide, 2005). Wat daarnaast een rol kan spelen is dat kinderen uit hoge(re) sociale klasse zich richten op momenten verder in de toekomst dan kinderen uit een lage(re) sociale klasse (Nurmi, 1987). Een mogelijke verklaring hiervoor is dat over het algemeen in hoge(re) sociale klassen bepaalde doelen later worden gerealiseerd dan in lage(re) sociale klassen, zoals het beginnen met werken (Nurmi, 1987). Kinderen uit lage(re) klassen gaven in het onderzoek van Nurmi (1987) op hun twintigste levensjaar aan het werk te gaan, kinderen uit de hoge(re) sociale klasse gaven een gemiddelde van 22.4 jaar aan. Dit verschil kan samenhangen met de verschillende verwachtingen wat betreft de duur van de educatie die nodig is tot het verkrijgen van een diploma en baan (Nurmi, 1987).

Methoden

Het onderzoek is uitgevoerd binnen de *basisschool Escola Comunitaria Caminho do Saber*. Deze basisschool is gelegen in de *favela* Parque Vila Nova, Duque de Caxias, Rio de Janeiro, Brazilië. Deze school biedt onderwijs aan kinderen in de leeftijd van 4 tot 12 jaar oud en biedt tevens voorschoolse educatie voor kinderen in de leeftijd van 2 en 3 jaar oud. De basisschool valt onder één van de projecten van de non-profitorganisatie IBISS.

Het uitgevoerde onderzoek was exploratief van aard. Het doel was het in kaart brengen van de toekomstvisies van de geïnterviewde leerlingen, en vervolgens naar eventuele samenhang te zoeken tussen deze toekomstvisies en de rol van het onderwijs in deze toekomstvisies.

Onderzoeksvraag & deelvragen

De onderzoeksvraag die in dit onderzoek centraal stond was als volgt:

Welke toekomstvisies hebben de leerlingen van Escola Comunitaria Caminhos do Saber en welke rol zien zij hierin voor het onderwijs?

Om deze onderzoeksvraag te beantwoorden, zijn de volgende deelvragen opgesteld:

1. Welke toekomstvisies hebben de leerlingen?
2. Welke personen spelen een rol in de toekomstvisies van de leerlingen?
3. Welke rol voor het onderwijs zien de kinderen voor het bereiken van hun doelen in de toekomst?

4. Hoe kan de data geïnterpreteerd worden rekening houdend met de context van het leven in de *favela* en de rol die de school hierin speelt?

Methoden van onderzoek

Er heeft onderzoek plaatsgevonden door het afnemen van interviews bij kinderen van de basisschool *Escola Comunitaria Caminhos do Saber* in *favela* Parque Vila Nova. De onderzoeker is in contact gekomen met deze school via de non-profitorganisatie IBISS te Rio de Janeiro. Er is vanuit de organisatie contact opgenomen met de school en overeenstemming bereikt over het uitvoeren van een onderzoek binnen de school. De onderzoeker is door de organisatie geïntroduceerd op de school en heeft vervolgens zelf afspraken gemaakt met de school over het onderzoek en de dataverzameling. Alle interviews zijn afgenomen op de basisschool waar de leerlingen naar school gaan. Er was hiervoor een aparte ruimte beschikbaar waardoor de interviews in alle rust konden worden afgenomen. Alle interviews zijn met toestemming van de kinderen en ouder(s)/verzorger(s) opgenomen. Daarnaast zijn er aantekeningen gemaakt tijdens het interview. Alle interviews zijn volledig uitgewerkt, met behulp van een persoon met Braziliaans Portugees als moedertaal. Vervolgens is geanalyseerd welke items uit de interviews bij welke deelvraag hoorden. De antwoorden op deze vragen zijn onder de juiste deelvraag geplaatst. De items uit de vragenlijsten waren genummerd, waardoor deze informatie zorgvuldig gerangschikt kon worden per deelvraag. Vervolgens zijn de resultaten op basis hiervan uitgewerkt.

Hieraan voorafgaand zijn er meerdere observaties uitgevoerd in alle groepen van de basisschool. Daarnaast zijn er meerdere beleidsdocumenten geanalyseerd voor de beeldvorming van de school, de leerlingen en de context waarin de school zich bevindt en waarin het onderwijs plaatsvindt. Deze observaties en documentenanalyse hebben bijgedragen aan de interpretatie van de resultaten en de beantwoording van de vierde deelvraag.

Respondenten

Er zijn voor dit onderzoek in totaal 21 kinderen geïnterviewd, 11 jongens en 10 meisjes. Hun leeftijd varieerde van 8 tot 11 jaar oud. Het waren allen leerlingen uit de hoogste groep van de school, deze groep telde in totaal 46 leerlingen. Op het moment van afname telde de school ongeveer 300 leerlingen. Het merendeel van de participanten woonde in *favela* Parque Vila Nova, een aantal van hen woonde in de naastgelegen *favela* Vila Ideal. Een volledig overzicht van alle respondenten met de kenmerken geslacht, leeftijd, woonplaats, wijk/*favela* en de werksituatie van de ouders is te vinden in de bijlage.

Tabel 1

Respondenten van het onderzoek ,aantal weergegeven per geslacht

♂		♀	
8 jaar	2	8 jaar	5
9 jaar	5	9 jaar	1
10 jaar	2	10 jaar	4
11 jaar	2	11 jaar	0
Totaal	11	Totaal	10
Totaal: 21			

Selectie respondenten

Als eerste is er toestemming aan de directie van de basisschool gevraagd om interviews te mogen afnemen met de leerlingen. Omdat de leerlingen minderjarig zijn, is er door de onderzoeker een toestemmingsformulier voor ouder(s)/verzorger(s) opgesteld. Dit toestemmingsformulier is vertaald door een persoon met Braziliaans Portugees als moedertaal. Op advies van de docenten van de school is dit toestemmingsformulier in het schrift geplakt waar de school zelf ook mededelingen en toestemmingsformulieren inplakt. Ieder kind is in het bezit van dit schrift en de ouders zijn eraan gewend om voor dit soort zaken in dit schrift te kijken. Geen enkele (van de) ouder(s) heeft aangegeven bezwaar te hebben tegen het interviewen van zijn/haar kind.

Vervolgens is er overlegd met de school over de selectie van de participanten en bleek een a-selecte steekproeftrekking niet mogelijk. De interviews moesten namelijk onder schooltijd worden afgenomen, om de resultaten van de leerlingen hier zo min mogelijk onder te laten lijden, gaf de directie aan voorkeur te geven aan dat de docent van de desbetreffende klas kinderen zou selecteren die op schema lagen met hun schoolwerk, en die zich niet misdroegen op dat moment. De steekproef is hierdoor niet random getrokken. Hier dient rekening gehouden mee te worden bij de interpretatie van de resultaten en betekent dat de resultaten weinig generaliseerbaar zullen zijn. De onderzoeker heeft overleg gepleegd met de docent van de desbetreffende klas, er is gevraagd om een evenwichtige verdeling van geslacht wat betreft de te interviewen leerlingen. De uitkomst hiervan was in totaal interviews met ongeveer 10 meisjes en 11 jongens, woonachtig in Parque Vila Nova of Vila Ideal. Verder is benadrukt dat het de voorkeur heeft een zo groot mogelijke diversiteit aan participanten te selecteren, op basis van verschillende persoonlijkheden van kinderen en woonregio's en dat de leerresultaten of het gedrag van een leerling geen criteria zijn.

Beschrijving instrument

In het interview dat is afgenomen bij de kinderen, zijn 23 vragen opgenomen. Deze vragen zijn onder te verdelen in drie categorieën; namelijk de toekomstvisies van de kinderen, wie bij deze toekomstvisies een rol spelen en met wie zij zich identificeren en hoe zij de rol van onderwijs zien in het bereiken van doelen in de toekomst. Er is eerst gevraagd naar algemene kenmerken van het kind, zoals leeftijd, geslacht, woonplaats en het beroep van beide ouders. Vervolgens zijn er vragen gesteld om in kaart te brengen met wie de kinderen zich identificeren en wie zij bewonderen. Het doel hiervan was om erachter te komen of de kinderen zich identificeren met bijvoorbeeld familieleden of met personen uit de media. Een vraag die gesteld is, is bijvoorbeeld ‘Op wie lijk je en waarom?’. Vervolgens is gevraagd op wie de kinderen willen lijken, om te onderzoeken of hier een verband tussen is. De vraag wie de kinderen bewonderen en wie hen inspireren, is in de eerste instantie open gelaten, vervolgens na het antwoord van de leerling is expliciet gevraagd of er iemand uit media is die zij bewonderen of die hen inspireert.

Bij het tweede deel van het interview is de kinderen gevraagd naar hun beroepsaspiraties. Er is hen simpelweg gevraagd: ‘Wat wil je later worden & waarom?’. De kinderen zijn uitgedaagd door de onderzoeker om meer te vertellen over hun beroepsaspiratie en motieven hiervoor door door te vragen op de gegeven antwoorden. Toekomstvisies zijn bevraagd door middel van vragen te stellen over waar de kinderen later willen wonen en met wie. Er is doorgevraagd naar de beweegredenen, waarom zij bijvoorbeeld wel of niet willen blijven wonen waar zij op dit moment wonen. Op deze manier is geprobeerd de kinderen een beeld te laten schetsen over de context waarin zij leven en of zij hier al dan niet tevreden mee zijn.

Als laatste onderdeel zijn de kinderen ondervraagd over de rol van het onderwijs. Een voorbeeldvraag is: ‘Hoe ga je later worden wat je graag wilt worden?’. Ook is expliciet gevraagd naar de noodzaak van onderwijs: ‘Denk je dat je je doelen voor later kunt behalen zonder school of educatie?’. Zo is getracht de visie van kinderen op onderwijs in kaart te brengen.

Analyseplan

Vanuit de literatuur zijn er een onderzoeksvraag en verschillende deelvragen voortgekomen. Uit de literatuur vloeien een aantal analysevragen voort. Aan de hand van deze analysevragen zullen de resultaten gerangschikt worden. Ten eerste zullen de beroepsaspiraties van de leerlingen gerangschikt worden op via het model van classificering van beroepen van Roe (1957). De verschillende motieven voor de keuze van een beroepsaspiratie worden

weergegeven en geïnterpreteerd. Dit wordt gedaan aan de hand van verschillende theorieën uit de literatuur. Er wordt geanalyseerd of een leerling bijvoorbeeld een beroep kiest vanuit de reeds vastgelegde historische structuur (Hundeide, 2005) of dat de beroepsaspiratie een logisch gevolg is van socialisatie thuis en op school (Lindholm, 2004) en in hoeverre sociaaleconomische status (Weinger, 2000), sociale klasse een rol spelen binnen beroepsaspiraties (Miller, 1986). Vervolgens zal aan de hand van het CCCA model (Howard & Walsh, 2009) in kaart gebracht worden op welk niveau van beroeporiëntatie de kinderen redeneren. Uit de verkregen data uit de interviews zal worden geanalyseerd met wie de kinderen zich het sterkste identificeren en welke invloed deze personen hebben op hun beroepsaspiraties (Hartung et al., 2005). Ook de rol van de media bij de ontwikkeling van beroepsaspiraties zal worden onderzocht. Er zal geanalyseerd worden met welke personen uit de media kinderen zich identificeren en of deze een invloed hebben op hun beroepsaspiraties. Om de derde deelvraag te beantwoorden zal de attitude van de kinderen tegenover school onderzocht worden, om te kunnen bepalen of zij school zien als middel om hun toekomstvisie te verwezenlijken, of dat zij andere paden naar succes zien (Hundeide, 2005). Om de data te kunnen interpreteren, wordt er door middel van de verkregen data uit observaties een beeld geschetst over de context waarin de kinderen en de school zich bevinden.

Rol van de onderzoeker

De onderzoeker is op de basisschool, zowel aan de medewerkers als aan de kinderen, geïntroduceerd als onderzoeker uit Nederland. De kinderen stelden regelmatig vragen aan de onderzoeker over of zij veel geld had of veel rijke mensen kende. Er dient rekening gehouden te worden dat de onderzoeker de enige blanke persoon was op de basisschool en binnen de *favela*. De onderzoeker heeft geobserveerd in alle klassen en ook meegeholpen bij de lessen, waardoor er getracht is een band op te bouwen met zowel de medewerkers van de school als met de leerlingen. Echter kan het verschil in ras er bij de kinderen voor gezorgd hebben dat zij sociaal wenselijke antwoorden hebben gegeven of zich minder op hun gemak hebben gevoeld tijdens het interview.

Resultaten

De resultaten zullen hieronder worden weergegeven aan de hand van de analysevragen die zijn voortgekomen uit de literatuur en de onderzoeksvragen. Er is bij de resultaten gebruik gemaakt van de data die voortgekomen is uit de interviews met de kinderen, de documentenanalyse en observaties door de onderzoeker. De resultaten zullen in het kader van de literatuur worden geplaatst.

CCCA model

Uit de literatuur is gebleken dat beroepsaspiraties een belangrijk onderdeel vormen van toekomstvisies (Griffin, Hutchins & Meece, 2011). De kinderen zijn daarom tijdens het interview bevraagd over hun beroepsaspiraties. In termen van het CCCA model (Howard & Walsh, 2009), functioneren de kinderen tussen niveau twee en drie qua onderbouwing van antwoorden. Uit de interviews is gebleken dat de kinderen een omschrijving kunnen geven van werkzaamheden van het door hun genoemde beroep en daarnaast ook in staat zijn vaardigheden te noemen die men nodig heeft voor het uitvoeren van het beroep. Dit is typerend voor niveau twee van het CCCA model (Howard & Walsh, 2009). Echter is gebleken dat de geïnterviewde kinderen de beroepen niet sterk relateren aan gender, zoals Roe (1957) beschrijft. Door meisjes werden niet slechts maar beroepen genoemd die bekend staan als typisch vrouwelijk. Naast beroepen als stewardess, docente en actrice, werden ook beroepsaspiraties genoemd zoals arts en manager. De beweegredenen die kinderen noemden voor hun toekomstige beroepswensen, komen vooral voort uit persoonlijke interesse. Op de vraag waarom kind een bepaald beroep wenst voor later, werd er in de meeste gevallen geantwoord dat het beroep het kind aanspreekt. Ook werd er door de kinderen regelmatig verwezen naar een persoonlijke kwaliteit, die aansluit op het beroepsprofiel. Het koppelen van persoonlijke eigenschappen, kwaliteiten en interesse aan een beroepsaspiratie is typerend voor redentatie op het derde niveau van het CCCA model (Howard & Walsh, 2009). Hieronder een citaat uit het interview van een vrouwelijke respondent 19 van 10 jaar oud. Zij koppelt haar persoonlijke kwaliteiten aan de competenties van het beroep wat zij later graag wil oefenen:

Citaat 1

Respondent 19

Braziliaans Portugees	Nederlands
<i>“Quando eu crescer, quero ser enfermeira porque vou poder cuidar de pessoas. Eu gosto muito disso, cuidar de pessoas. Quando alguém fica doente, minha mãe ou meu pai por exemplo, eu sempre cuido deles. E quando eu cuido as pessoas dizem que eu cuido muito bem.”</i>	<i>‘Ik wil later graag verpleegster worden, omdat ik goed voor andere mensen kan zorgen. Ik vind dat ook heel leuk hoor, voor andere mensen zorgen. Altijd als er iemand ziek is, bijvoorbeeld mijn moeder of vader, dan ga ik voor ze zorgen. En als ik dat dan doe dan zeggen die mensen ook altijd dat ik</i>

Verband beroep ouders en beroepsaspiraties kinderen

Volgens Howard & Walsh (2009) worden kinderen die functioneren op het derde niveau van het CCCA model, sterk beïnvloed bij hun beroepsaspiraties door omgevingsfactoren. Volgens de literatuur hebben familieleden een grote invloed op de beroepsaspiraties van kinderen (Hartung et al., 2005) en zijn vaak geneigd hetzelfde beroep te aspireren als dat hun ouders uitoefenen (Hartung et al., 2005; Werts 1968). Om te onderzoeken of dit ook geldt voor de onderzochte doelgroep, zijn van alle 21 participanten het beroep van ouder(s) te geregistreerd en deze zij vergeleken met de beroepsaspiraties van de kinderen. De resultaten laten zien dat er in slechts 10 procent van de gevallen er een verband is gevonden tussen het beroep van de ouders en de beroepsaspiratie van het kind op het gebied van het beroep zelf. Bij de overige 90 procent (19 van de 21 kinderen) is er geen overeenkomst gevonden tussen de beroepsaspiraties van de geïnterviewde kinderen en het beroep van hun ouder(s). Dit geldt zowel voor het niveau van een beroep als om als de beroepsaspiratie zelf. Om deze resultaten te illustreren worden in tabel 2 eerst de niveaus van beroepsaspiraties van de geïnterviewde kinderen in kaart gebracht, aan de hand van de classificering van beroepen van Roe (1957). In tabel 3 wordt een overzicht gegeven van de niveaus van de beroepen van de ouders van de geïnterviewde kinderen, wederom via de classificering van beroepen van Roe (1957).

Tabel 2

Beroepsaspiraties geïnterviewde kinderen,, weergegeven volgens classificering van beroepen van Roe (1957)

Niveau beroep	Aantal kinderen
Professional	11
Semi-professional	2
Geschoold werk	3
Ongeschoold werk	5
Totaal	21

Uit de eerste tabel blijkt dat 52 procent van de kinderen een beroep aspireert op het niveau van de professional. Dit zijn beroepen waarvoor studeren aan een universiteit noodzakelijk is. In totaal hebben 10 procent van de kinderen aangegeven een baan te ambiëren op het niveau van de semi-professional, 14 procent van de kinderen heeft carrièrewensen op het niveau van

geschoold werk en in totaal 24 procent van de kinderen heeft aangegeven later ongeschoold werk te willen gaan doen.

Tabel 3

Beroepen ouders participanten, weergegeven volgens classificering van beroepen van Roe (1957)

Niveau beroep	Aantal ouders werkzaam op dit niveau
Professional	0
Semi-professional	0
Geschoold werk	8
Ongeschoold werk	23
Werkloos	10
Aantal ouder(s) overleden	1
Totaal	42

De resultaten laten zien dat het grootste gedeelte van de ouders, namelijk 55 procent, ongeschoold werk verricht. In totaal zijn 19 procent van de ouders in het bezit van een baan op het niveau van geschoold werk en is 24 procent van de ouders werkloos. Als deze tabel vergelekt wordt met tabel 1, blijkt het dat de beroepsaspiraties van kinderen qua niveauclassificatie van het beroep niet overeenkomen met de beroepen van hun ouders. Waar het grootste gedeelte van de kinderen, namelijk 52 procent, aangeeft een baan op het niveau van de professional te willen in de toekomst, laten de resultaten zien dat geen enkele ouder een baan op dit niveau heeft. Een voorbeeld dat geschetst kan worden uit de interviews, is het verhaal van respondent 9, een jongen van 8 jaar oud. Zijn moeder is werkloos en zijn vader verricht geschoold werk. Hij gaf aan later piloot te willen worden, dit is een beroep dat geclassificeerd kan worden op het hoogste niveau; het niveau van de professional. Uit de resultaten blijkt dat kinderen een baan op een hoger niveau ambiëren dan hun ouders.

Sociaaleconomische status en sociale klasse

Uit de literatuur is gebleken dat bewoners van een *favela* leven in een context van armoede, gebrek aan sociaal perspectief, werkloosheid, geweld (Dimenstein, Vilhena, Zamora, 2004) en (sociale) exclusie (Muxica, 2011). Dit beeld komt overeen met het beeld dat er wordt geschetst van de leefomstandigheden in *favela* Parque Vila Nova in de beleidsdocumenten van de basisschool (ECCDS, 2011). De gezinnen in *favela* Parque Vila Nova zijn te omschrijven als gezinnen met een lage sociaaleconomische status en behoren tot een lage

sociale klasse (EDDCS, 2011). Zowel sociale klasse (Gottfredson, 1981) als sociaaleconomische status van het gezin (Weinger, 1998a; Weinger, 2000; Werts, 1968) zouden een invloed hebben op beroepsaspiraties van kinderen.

Uit de beleidsdocumenten blijkt dat het opleidingsniveau in *favela* Parque Vila Nova erg laag ligt, er veel mensen zijn die geen onderwijs genoten hebben. Daarnaast is de werkloosheid onder de bewoners van de *favela* erg hoog (ECCDS, 2011). Zoals weergegeven in tabel 2 komt de data uit de interviews overeen met deze informatie. Echter blijkt uit de resultaten dat ondanks de lage sociaaleconomische status en lage sociale klasse de kinderen zich bevinden, kinderen carrièreambitie hebben op hoog niveau. De stelling dat kinderen uit een lage sociale klasse weinig toekomstige beroepsmogelijkheden zien voor henzelf (Weinger, 1998a), en overtuigingen ontwikkelen over de voor hen geschikte banen op basis van deze lage sociale klasse, blijkt in dit onderzoek niet bewezen. De resultaten laten zien dat deze kinderen beroepsaspiraties hebben op een hoger niveau het gemiddelde in de sociale klasse waartoe zij behoren.

Toekomstvisies en woonomstandigheden

De toekomstvisies wat betreft woonomstandigheden van de leerlingen laten hetzelfde beeld zien, namelijk dat zij toekomstvisies hebben die hun sociale klasse onstijgen. Er is gebleken dat 15 van de 21 kinderen (71 procent) in de toekomst niet wil wonen op de plek waar hij of zij nu woont. In totaal gaf 81 procent aan later met familie te willen wonen. Alle kinderen die niet willen verhuizen gaven hier als reden voor dat hun familie en vrienden hier wonen. Gewenste woonlocaties van de kinderen kunnen omschreven worden als locaties waar voornamelijk mensen wonen met een hoge sociaaleconomische status en die zich in een hoge sociale klasse bevinden. Redenen om te verhuizen voor de kinderen waren onder andere de hoge mate van onveiligheid in de *favela* waar de kinderen woonden, de tekortschietende hygiëne en de reden dat de kinderen vaak hun eigen woonomgeving niet mooi vinden. Respondent 11, een jongen van 11 jaar oud, vertelde hierover tijdens het interview. Dit citaat wordt weergegeven in het schema hieronder.

Citaat 2

Respondent 11

Braziliaans Portugees	Nederlands
<i>“Eu não quero morar aqui quando eu crescer. Porque existem muitos bandidos aqui. Tem tiroteio toda semana, as vezes todo dia e isso me assusta. Primeiro ouvimos</i>	<i>“Ik wil hier later niet wonen als ik groot ben omdat je hier heel veel criminelen hebt. Iedere week zijn er vuurgevechten, soms zelfs iedere dag en dat vind ik eng. Eerst hoor je</i>

<p><i>fogos, você já ouviu? Eu ouço todo dia. Quando ouço os fogos tenho que me esconder rápido ou correr para casa. Aqui é muito perigoso e por isso não posso sair depois da escola porque minha mãe não deixa. Eu tenho que voltar da escola direto pra casa e brincar dentro de casa o dia todo. As vezes eu posso brincar na rua, quando eu estou perto de casa e minha mãe está em casa. Ai eu posso. Mas minha mãe trabalha muito, A semana toda e ela chega tarde da noite. A maioria das vezes ela está em casa nos finais de semana e ai eu posso brincar na rua. Eu não gosto porque eu não posso brincar na rua muitas vezes. E ainda, aqui é muito sujo e não é bonito. Já olhou lá fora? Esse é o 'belo' Brasil! Eu quero morar num lugar legal, como Búzios ou Cabo Frio, porque é bonito e tem praia. Eu quero ter uma bela casa lá.'''</i></p>	<p><i>altijd vuurwerk of geweerschoten in de lucht, heb je dat al gehoord? Ik hoor het iedere dag. Als ik het hoor moet ik me heel snel verstoppen of heel snel naar huis rennen. Het is hier heel gevaarlijk en ik kan daarom niet buitenspelen na school, omdat mijn moeder dat zegt. Na school moet ik direct naar huis en dan moet ik binnen spelen. Soms kan ik ook buitenspelen, maar alleen heel dichtbij mijn huis en alleen wanneer mijn moeder thuis is. Dan mag het. Maar mijn moeder werkt heel veel, de hele week en ze komt pas 's avonds laat thuis. Meestal is ze in het weekend thuis en kan ik buitenspelen in het weekend. Ik vind het echt niet leuk dat niet veel buiten kan spelen. En het is hier ook heel vies en niet mooi. Heb je naar buiten gekeken? Dat is de 'schoonheid' van Brazilië! Ik wil op een mooie plek wonen, zoals in Buzios of Cabo Frio, omdat het daar heel mooi is en ze hebben een strand. Ik wil een mooi en fijn huis hebben daar.'''</i></p>
---	---

Het beeld dat door deze respondent geschetst wordt, komt overeen met het beeld wat de onderzoeker heeft gekregen van de woon- en leefomgeving van de kinderen tijdens observaties in de *favela*. Deze observaties bestonden door het dagelijks lopen door de *favela*. Er is in *favela* Parque Vila Nova een centrale plek voor de inzameling van vuilnis. Desondanks viel het op dat er op vele plekken afval lag. Ook waren sommige wegen besmeurd met zwarte drek waar een doordringende geur vanaf kwam. Er liepen veel zwerfkatten en zwerfhonden door de *favela* en vrijwel iedere dag lagen er dode dieren in de *favela*. Meestal waren dit dode (zwerf)katten. Door de wijk loopt een open riool, deze loopt voor de basisschool langs. Bij ernstige regenval kan deze overstromen. Tijdens de onderzoeksperiode is de onderzoeker hier één keer getuige van geweest. Het gevolg hiervan was dat de wegen in de *favela* onbegaanbaar werden en het water uit het open riool de straten

instroomde. Ook heeft de onderzoeker, zoals de respondent heeft verteld, dagelijks vuurwerk of gewerschoten gehoord. Het afsteken van vuurwerk of gewerschoten in de lucht is in een *favela* het teken dat de politie de *favela* binnen gaat vallen en er een eventueel vuurgevecht kan volgen. Meerdere malen is de onderzoeker getuige hiervan geweest, en heeft de reactie van de kinderen in de school kunnen observeren. Sommige kinderen reageerden niet op het horen van vuurwerk of het zien van de politie, sommigen deden hun handen voor hun oren en ogen. Er waren ook kinderen die met hun handen een pistool nabootsten en hiermee in het rond gingen schieten.

Tijdspectief

Uit de data van de interviews is gebleken dat de kinderen een gemiddeld tijdspectief hebben van gemiddeld 21 jaar oud. Kinderen gaven deze gemiddelde leeftijd aan als leeftijd waarop zij het beroep dat zij ambiëren voor het eerst uitoefenen. Dit gemiddelde tijdspectief ligt één jaar boven het gemiddelde tijdspectief dat naar voren kwam bij eerder uitgevoerd onderzoek bij kinderen van een lage sociale klasse (Nurmi, 1987). Het beeld dat vanuit de literatuur geschetst is dat kinderen uit lage(re) sociale klasse zich richten op momenten meer nabij in de toekomst dan kinderen uit hoge(re) sociale klasse (Nurmi, 1987), blijkt overeen te komen met de resultaten uit de interviews.

Identiteit en inspiratie

Uit de interviews is gebleken dat de familie van de kinderen, en dan voornamelijk de ouders, een belangrijke rol speelden in het leven van de kinderen. Ten eerste identificeerden alle kinderen zich met hun familie. Op de vraag op wie de kinderen zichzelf vinden lijken, antwoordden 20 van de 21 kinderen (95 procent) dat ze zichzelf vinden lijken op hun vader of hun moeder. Eén kind gaf aan dat hij op een ander familielid lijkt. In totaal gaf 76 procent van de kinderen aan dat ze graag op hun ouder(s) willen lijken. De meeste kinderen hadden geen verklaring waarom ze op hun ouder(s) lijken of willen lijken. In een aantal gevallen werd het gedrag van (één van) hun ouders als reden gegeven dat ze op hen lijken of op hen willen lijken.

Ook is de kinderen gevraagd wie hen inspireert voor hun toekomstplannen. In 81 procent (17 van de 21 kinderen) van de antwoorden wezen de kinderen hun familie aan als degenen die hen inspireren voor de toekomst. Er werd voornamelijk verwezen naar de inzet van familieleden als reden van inspiratie of bewondering. Dit gold voor zowel jongens als meisjes.

Respondent 20, een meisje van 10 jaar oud, vertelde hier het volgende over:

Citaat 3

Respondent 20

Braziliaans Portugees	Nederlands
“ <i>Meus pais me inspiram porque eles trabalham muito. Eles tem um pequeno supermercado perto da nossa casa e eles trabalham lá todos os dias.</i> ”	“ <i>Mijn ouders inspireren me. Omdat ze heel hard werken. Ze hebben samen een kleine supermarkt dichtbij ons huis en daar werken ze alle dagen.</i> ”

Rol van de media

Op de vraag wie de kinderen later willen lijken, antwoordde 24 procent van de kinderen dat zij willen lijken op een beroemdheid, zoals een actrice, zanger(es) of voetballer. Daarnaast antwoordden vier kinderen (19 procent) dat beroemdheden hen inspireren voor hun toekomst. De vraag wie deze kinderen bewonderen, werden in al deze gevallen beantwoord met familie. Om deze gegevens te kunnen interpreteren, wordt er gebruik gemaakt van observaties met betrekking tot de beschikbare media in de levensomstandigheden van de kinderen. Uit de observaties in de klassen is gebleken dat sommige kinderen de beschikking hebben over een smartphone met (mobiel) Internet. De kinderen wilden regelmatig muziek laten horen aan de onderzoeker waar zij graag naar luisteren. Het genre van deze muziek liep uiteen van Engelstalige popmuziek tot de uit de *favela* afkomstige *baile funk*. De kinderen konden meezingen met de muziek.

In verband met de veiligheid is er helaas geen gelegenheid geweest om huisbezoeken af te leggen bij de kinderen. Wel blijkt uit observaties dat er in de *favela* verschillende kleine barretjes aanwezig zijn, waar een televisie aanwezig was. Ook praatten de meisjes onderling over de soaps die dagelijks op televisie te zien zijn. Daarnaast was er gedurende de dag vaak muziek te horen in de *favela*, voornamelijk *baile funk*, welke ook hoorbaar was in de school. Uit de observaties blijkt dat de kinderen wel toegang hebben tot verschillende media, echter blijkt uit de interviews dat kinderen zich weinig identificeren met personages uit de media. Ook hebben een gering aantal kinderen aangegeven geïnspireerd te worden in hun toekomstplannen door personages uit de media. Gezien het niveau van de beroepsaspiraties van de kinderen, zou het wel een mogelijkheid zijn dat de kinderen inderdaad zich identificeren met personages uit de media met een hoog opleidingsniveau (Berndt et al, 2006). Ook zouden deze kinderen door de televisie geïnspireerd kunnen worden voor beroepen met veel uitdaging (Berndt et al, 2006).

Rol van het onderwijs

Tijdens het interview zijn de kinderen vragen gesteld of zij onderwijs als middel zien om hun toekomstvisies te verwezenlijken. Uit de interviews blijkt dat alle kinderen het belangrijk vinden om naar school te gaan. Ook zijn zij allen van mening dat hun ouders en docent(en) het belangrijk vinden dat zij naar school gaan. Redenen die hiervoor werden genoemd waren voornamelijk dat naar school gaan leidt tot slimmer of intelligenter te worden en om te leren lezen, schrijven en rekenen. Daarnaast noemden de kinderen dat school belangrijk is voor een goede baan later en een goede toekomst. Er werd hierbij verwezen naar dat je op school nu al dingen leert, die je later nodig hebt in een baan. Respondent 12, een meisje van 10 jaar oud, vertelde hier het volgende over:

Citaat 4

Respondent 12

Braziliaans Portugees	Nederlands
<i>“Na escola eu aprendo matérias que eu vou precisar na minha profissão quando eu for mais velho, por exemplo a ler e escrever melhor. Quando eu crescer eu quer ser professora ai poderei ensinar as crianças a ler e escrever, mas é claro que eu preciso saber também.”</i>	<i>“Op school leer ik dingen die ik nodig heb voor als ik later wil werken, lezen en schrijven bijvoorbeeld. Later wil ik juf worden dus dan moet ik ook kinderen leren lezen en schrijven, maar dan moet ik het natuurlijk ook zelf kunnen.”</i>

Respondent 6, van 10 jaar oud, die later graag voetballer wilde worden, was ook van mening dat educatie onmisbaar is bij het bereiken van zijn doel, en gaf het volgende voorbeeld:

Citaat 5

Respondent 6

Braziliaans Portugees	Nederlands
<i>“Entao por exemplo, quando eu vou ser um jogador de futebol e eu estou no treino, e o treinador fala que eu preciso correr para direito ou esquerda, e na escola eu nunca aprendi o que é direito ou esquerda, nao pode. Voce precisa a escola para o futuro,</i>	<i>“Nou bijvoorbeeld, als ik later voetballer ben en ik ben op de training, en de trainer zegt dat ik naar rechts of links moet rennen, en ik heb niet geleerd op school wat rechts of links is, dat kan niet. School heb je nodig voor de toekomst, zo krijg je een beter leven</i>

<i>entao voce pode ter uma vida melhor mais tarde.’’</i>	<i>later.’’</i>
--	-----------------

De jongen wijst in dit voorbeeld duidelijk de school aan als plek waar vaardigheden verworven worden die men nodig heeft in een later beroep.

Slechts één van de participanten gaf aan geen plezier te beleven aan school. De rest van de kinderen vertelden het leuk te vinden om naar school te gaan, met de voornaamste redenen dat je er veel dingen leert, slimmer van wordt en dingen leert voor later. Respondent 14, van 8 jaar oud, verwees naar de achtergrond van haar ouders:

Citaat 6

Respondent 14

Braziliaans Portugees	Nederlands
<i>‘‘A escola é importante para um bom futuro. Meus pais não puderam estudar na escola e é por isso que eles que eu vá, para ter uma vida melhor no futuro.’’</i>	<i>‘‘School is belangrijk voor een goede toekomst later. Mijn ouders konden vroeger niet naar school en daarom willen ze dat ik wel ga zodat ik later een goed leven heb.’’</i>

Na het noemen van beroepsaspiraties, werd er doorgevraagd over hoe de kinderen deze wensen denken te kunnen bereiken. Alle kinderen antwoordden dat ze hiervoor gaan studeren. Dit kon volgens de kinderen op verschillende manieren; via de universiteit, een cursus of een interne training binnen een bedrijf. Tijdens het interview werd de kinderen gevraagd of het zonder het volgen van onderwijs ook mogelijk is om hun toekomstvisies (en dan voornamelijk op het gebied van werk) te verwezenlijken. In totaal zagen 18 van de 21 kinderen (86 procent) het volgen van onderwijs als voorwaarde om beroepswensen te verwezenlijken in de toekomst. De overige 14 procent van de kinderen zag geen directe noodzaak voor het volgen van onderwijs. Eén van deze drie kinderen verwees naar het geloof, toen hem werd gevraagd hoe hij zonder onderwijs uiteindelijk het beroep kan uitoefenen wat hij graag wil. De overige twee kinderen gaven aan dat je zonder educatie alsnog je beroepswens kunt waarmaken, door het volgen van een andere cursus.

Uit bovengenoemde resultaten blijkt dat de kinderen een positieve attitude tegenover school hebben ontwikkeld en educatie zien als de weg naar een goede toekomst (Hundeide, 2005).

Conclusie

In dit onderzoek staan de toekomstvisies van kinderen van basisschool *Escola Comunitaria Caminhos do Saber*, gelegen in *favela* Parque Vila Nova, centraal. Daarnaast is onderzocht welke personen een rol spelen in deze toekomstvisies, en is onderzocht of de kinderen het onderwijs als middel zien om hun toekomstvisies te verwezenlijken. Er is onderzoek verricht door het afnemen van 21 interviews van kinderen in de leeftijd van 8 tot 11 jaar oud.

Uit de resultaten blijkt dat kinderen zich voornamelijk identificeren met hun ouders. Dit beeld komt overeen met de literatuur, waaruit blijkt dat kinderen hun identiteit ontlenen aan mensen die een grote rol in hun leven spelen en door wie emotioneel in hen geïnvesteerd is (Chen & Andersen, 2002). Daarnaast spelen ook andere familieleden een belangrijke rol in hun leven in het heden en in de toekomst. Ouders en overige familieleden zijn over het algemeen de personen die de kinderen het meest bewonderen en ook de personen die door de kinderen zelf worden aangewezen als inspiratie voor hun toekomst. Echter is gebleken dat er geen verband is tussen het beroep van de ouders en de beroepsaspiraties van de kinderen. Dit geldt voor zowel het vereiste opleidingsniveau van de beroepen als voor het beroep zelf. Het grootste gedeelte van de kinderen ambieerden beroepen op het hoogste niveau, het niveau van de professional. Dit bevestigt dat kinderen ondanks hun lage sociaaleconomische status, de ambitie en motivatie hebben tot schoolsucces en later willen studeren (Oyserman, 2013). Wellicht zullen deze kinderen het gebrek aan bronnen in hun omgeving en hun sociaaleconomische status juist zien als uitdaging, en zullen zij hierdoor gemotiveerd raken sociale stijging te verwezenlijken (King & Madsen, 2007). Daarnaast hebben De kinderen lijken een positieve attitude jegens hun eigen toekomst te hebben, wat de motivatie om hun doelen te bereiken kan vergroten (Husman & Lens, 1999).

De meeste kinderen hebben de wens om later gezamenlijk met hun familie te wonen. De meerderheid van de leerlingen gaf aan niet op de plek te willen blijven wonen als waar zij nu wonen. Redenen hiervoor waren voornamelijk de onveiligheid, het aanzicht van de *favela* en de hygiëne. De kinderen die wel willen blijven wonen waar zij nu wonen, gaven hiervoor als verklaring dat hun familie hier woont en dat zij bij hun familie willen blijven wonen. Uit deze resultaten blijkt de kinderen de wens hebben voor een leven buiten de *favela*, met carrièrewensen op een hoger niveau dan hun ouders, echter spelen hun ouders een zeer belangrijke rol in hun leven op dit moment.

De rol van de media en idolen op toekomstvisies van de kinderen is beperkt gebleken. Er werd door de leerlingen nauwelijks verwezen naar invloeden op toekomstvisies en beroepsaspiraties van idolen; bijvoorbeeld muzikanten, bekende voetballers of acteurs of

actrices, zelfs wanneer hier specifiek naar gevraagd werd door de onderzoeker. Echter is het wel een mogelijkheid dat de kinderen hun beroepsaspiraties ontleen aan personages uit de media (Berndt et al., 2006). Niet zozeer zouden kinderen zich dan identificeren met het beroep van acteur of actrice zelf, maar bijvoorbeeld door het beroep dat een bepaalde acteur of actrice uitoefent in een televisieserie (Buchanan & Hoffner, 2005).

De meerderheid van de kinderen heeft beroepsaspiraties op het niveau van de professional, zoals arts, docent of ingenieur. Echter is er geen verband gevonden tussen het beroep van de ouder(s) en de beroepsaspiraties van de leerlingen.

Uit de resultaten is gebleken dat de leerlingen de opvatting hebben dat scholing en educatie onmisbaar zijn voor een goede baan en een goede toekomst. Ook waren de kinderen van mening dat je zonder educatie geen goede baan kunt krijgen. Dit gold ook voor de kinderen met een beroepsaspiratie op het niveau van ongeschoold werk. Alle kinderen noemden studeren als middel om hun beroepsaspiratie waar te maken. De leerlingen noemden verschillende vormen van scholing en educatie, waaronder studeren op een universiteit of het volgen van een cursus. De leerlingen verwezen naar de link tussen educatie en goede baan, die volgens kinderen leidt tot een goede toekomst en een goed leven. De toekomstvisies van de kinderen hebben een gemiddeld tijdsperspectief van 21 jaar oud.

Discussie

Uit de resultaten blijkt dat de leerlingen school en educatie zien als dé weg naar een carrière en goede toekomst, echter kan men zich afvragen of dit niet een logisch gevolg is van het feit dat de kinderen naar school gaan, en hier wellicht op school op gewezen worden. Het opleidingsniveau van de ouders van de kinderen is dan wel laag, maar het feit dat deze ouders hun kinderen naar school laten gaan kan erop wijzen dat deze kinderen ook thuis op de noodzaak van educatie gewezen worden. Wellicht zou het onderzoek een ander resultaat hebben als deze zou worden uitgevoerd bij een groep niet-schoolgaande kinderen uit dezelfde omgeving. Ook zou op deze manier vergeleken kunnen worden in hoeverre het naar school gaan zelf, invloed heeft op toekomstvisies van kinderen. De vraag is of niet-schoolgaande jeugd ook beroepsaspiraties zal hebben op een hoger niveau dan de ouders, aangezien zij niet via het onderwijs op mogelijkheden voor in de toekomst worden gewezen en zij wellicht onderwijs als pad naar de toekomst niet kennen. Lindholm (2004) stelt dat door vroege socialisatie, opvoeding en het beeld dat een kind heeft meegekregen over zijn of haar mogelijkheden, een kind een beroep aspireert wat gezien deze ervaringen een logische stap is. De vraag hierbij is, kijkend naar de resultaten, op welke wijze deze 'logische stap' precies

wordt beïnvloed en welke factoren (familie, onderwijs, peers) hierin de belangrijkste rol spelen en op welke wijze. Gezien de conclusie van dit onderzoek dat er geen verband is tussen het niveau van het beroep van de ouder(s) en de beroepsaspiraties van kinderen, heeft voornamelijk de invloed van socialisatie op toekomstvisies van kinderen nader onderzoek. De kinderen gaven namelijk aan geïnspireerd te worden door hun ouders en zich te identificeren met ouders, echter komen deze bevindingen niet overeen met de kenmerken van hun beroepsaspiraties. De stelling dat kinderen uit sociaal lage klassen en met een sociaaleconomische status negatieve percepties over henzelf hebben en hun toekomst somber inzien (Weinger, 1998b) blijkt in dit onderzoek niet bewezen. De vraag is op welke manier hun sociaaleconomische status en sociale klasse dan wél invloed heeft op hun toekomstvisies, aangezien zij duidelijk de wens hebben om te stijgen op de sociaal-maatschappelijke ladder. In dit onderzoek zijn slechts de beroepen van de respondenten in kaart gebracht, echter kunnen aan de hand hiervan geen uitspraken worden gedaan over de wijze van socialisatie van de kinderen in de thuissituatie.

Een kanttekening die bij dit onderzoek gemaakt kan worden is dat er mogelijk sprake was van een mogelijke taalbarrière. De moedertaal van de geïnterviewde kinderen was Braziliaans Portugees. De onderzoeker spreekt wel Braziliaans Portugees, echter niet op hetzelfde niveau als een moedertaal dat is. Er is getracht de taalbarrière te overbruggen door het laten vertalen van de interviews door een persoon met als moedertaal Braziliaans Portugees. Daarnaast zijn ook met behulp van deze persoon de interviews uitgewerkt en vertaald. Hiermee is een poging gedaan de invloed van de taalbarrière op de betrouwbaarheid en de validiteit van de metingen tot een minimum te beperken. Naast de eventuele invloed van de taalbarrière moet ook opgemerkt worden dat de interviews afgenomen zijn door een Europese blanke vrouw. Dit kan ertoe geleid hebben dat de kinderen geneigd waren tot het geven van sociaal wenselijke antwoorden. De onderzoeker heeft meerdere observaties uitgevoerd in de klassen waarin de participanten zaten en daarnaast verscheidene lessen verzorgd in de betreffende klassen. Hierdoor hebben de kinderen voorafgaand aan de interviews kennis gemaakt met de onderzoeker. Wellicht voelden zij zich hierdoor meer op hun gemak tijdens de interviews en hadden zij minder de neiging sociaal wenselijke antwoorden te geven. Een derde kanttekening is dat het niet mogelijk was de selectie van de participanten geheel random te laten plaatsvinden. Hierdoor wordt de mogelijkheid tot generalisatie beperkt en zijn de resultaten minder betrouwbaar dan wanneer de respondenten random zouden zijn geselecteerd. Echter is de reikwijdte van dit onderzoek de *favelas* Parque Vila Nova en Vila Ideal en betreft het kinderen die educatie genieten.

Referentias

- Alpay, E., & Walsh, E. (2008). A skills perception inventory for evaluating postgraduate transferable skills development. *Assessment & Evaluation in Higher Education*, 33, 581-598. doi: 10.1080/02602930701772804
- Alves, F., Franco, C., & de Queiroz Ribeiro, L. C. (2008). Urban segregation and school backwardness in Rio de Janeiro. *Cepal review*, 94, 129-144
- Berndt, P., Crowell, D., Hoffner, C. A., Levine, K. J., Pedrick, L., & Sullivan, Q. E. (2006). Tv characters at work. Television's role in the occupational aspirations of economically disadvantaged youths. *Journal of career development*, 33, 3-18. doi: 10.1177/0894845305282768
- Brickman, S. J., & Miller, R. B. (2004). A model of future-oriented motivation and self-regulation. *Educational psychology review*, 16, 9-33. doi: 1040-726X/04/0300-0009/0
- Bronfenbrenner, U. (1979). The ecology of human development. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Buchanan, M. & Hoffner, C. (2005). Young adult's wishful identification with television characters: the role of the perceived similarity and character attributes. *Media psychology*, 7, 325-351. doi:10.1207/S1532785XMEP0704_2
- Camino, C., Milnitsky Sapiro, C., & Nucci, L. (1996). Social class effects on Northeastern Brazilian children's conceptions of areas of personal choice and social regulation. *Child development*, 67, 1223-1242. doi:0009-3920/96/6703-0031
- Chen, S. & Andersen, S. M. (2002). The relational self: an interpersonal social-cognitive theory. *Psychological review*, 109, 619-645. doi:10.1037//0033-295X.109.4.619
- Coelho Liberali, F. (2008). School teachers in favela contexts. Metaphors and metonymies they live by. *Pragmatics & Beyond New Series*, 173, 267-285
- Dimenstein, M., De Vilhena, J., & Zamora, M. H. (2004). Da vida dos jovens nas favelas cariocas. Drogas, violencia e confinamento. *Universidade Federal Fluminense*. 1-17
- Escola Comunitária Caminhos do Saber (2011). *Projecto político pedagógico da Escola Comunitária Caminhos do Saber*
- Ferry, N. M. (2006). Factors influencing career choices of adolescents and young adults in rural Pennsylvania. *Journal of Extension*, 44, 155-157
- Gladding, S. T. & Hageman, M. B. (1983). The art of career exploration: occupational sex-role stereotyping among elementary school children. *Elementary school guidance & counseling*, 17, 280-287
- Gottfredson, L. S. (1981). Circumscription and compromise: a developmental theory of

- occupational aspirations. *Journal of counseling psychology*, 28, 545-579
- Griffin, D., Hutchins, B. C., & Meece, J. L. (2011). Where do rural high school students go to find information about their futures? *Journal of counseling & development*, 89, 172-181. doi:10.1002/j.1556-6678.2011.tb00075.x
- Grobler, A., Herrera, D., Lens, W., & Paixao, M. P. (2012). Future time perspective as a motivational variable: content and extension of future goals affect the quantity and quality of motivation. *Japanese Psychological Research*, 54, 321–333. doi: 10.1111/j.1468-5884.2012.00520.x
- Hartung, P. J., Porfeli, E. J., & Vondrace, F. W. (2005). Child vocational development: a review and reconsideration. *Journal of vocational behavior*, 66, 385–419. doi:10.1016/j.jvb.2004.05.006
- Howard, K. A. S. & Walsh, M. E. (2009). Conceptions of career choice and attainment: developmental levels in how children think about careers. *Journal of vocational behavior*, 76, 143-152. doi:10.1016/j.jvb.2009.10.010
- Howard, K. A. S. & Walsh, M. E. (2010). Children's conceptions of career choice and attainment: model development. *Journal of career development*, 38, 256-271. doi: 10.1177/0894845310365851
- Hughes, M. A., McClellan, N., & Trice, A. D. (1992). Origins of children's career aspirations: 11 direct suggestions as a method of transmitting occupational preferences. *Psychological reports*, 71, 253-254. doi:10.1177/0011000004265660
- Hundeide, K (2005). Socio-cultural tracks of development, opportunity situations and access. *Culture psychology*, 11, 241-261. doi:10.1177/1354067X05052353
- Husman, J., & Lens, W. (1999). The role of the future in student motivation. *Educational psychologist*, 34, 113-125. doi:10.1207/s15326985ep3402_4
- Instituto Brasileiro de Geografia e Estatística (2011). *Estimativas das Populações dos Municípios em 2011*. Verkregen op 7 december, 2012, van, http://www.ibge.gov.br/home/presidencia/noticias/noticia_visualiza.php?id_noticia=1961&id_pagina=1
- Jungen, K. A. (2008). Parental influence and career choice: how parents affect the career aspirations of their children. *The Graduate School University of Wisconsin-Stout*, 1-36
- King, N. J. & Madsen, E. (2007). Contextual influences on the career development of low-income African American youth. Considering an ecological approach. *Journal of career development*, 33, 395-411. doi: 10.1177/0894845307300519
- Lamm, H., Schmidt, R. W., & Trommsdorff, G. (1976). Sex and social class as determinants

- of future orientation (time perspective) in adolescents. *Journal of personality and social psychology*, 24, 317-426. doi:10.1037/0022-3514.34.3.317
- Lieberman, N., & Trope, Y. (2010). Construal-level theory of psychological distance. *Psychological Review*, 117, 440-463. doi:10.1037/a0018963
- Lindholm, J. A. (2004). Pathways to the professoriate: the role of self, others, and environment in shaping academic career aspirations. *The Journal of higher education*, 75, 603-635. doi:10.1353/jhe.2004.0035.
- Miller, R. R. (1986). Reducing occupational circumscription. *Elementary school guidance and counseling*, 20, 250-254
- Muxica, L. S. M. (2011). La favela como espacio de exclusión social en la ciudad de Rio de Janeiro. *Eure*, 37, 110, 117-132
- Nurmi, J. E. (1987). Age, sex, social class, and quality of family interaction as determinants of adolescents' future orientation: a developmental task interpretation. *Adolescence*, 22, 977-991
- Oyserman, D. (2013) Not just any path: implications of identity-based motivation for disparities in school outcomes. *Economics of education review*, 33, 179-190. doi: 10.1016/j.econedurev.2012.09.002
- Peetsma, T. T. D. (2000). Future time perspective as a predictor of school investment. *Scandinavian journal of educational research*, 44, 177-192. doi:10.1080/713696667
- Perlman, J. E. (2004). *From Myth to Reality in the Favelas in Rio de Janeiro 1969-2002*. In A. Roy & N. AlSayyad (eds.), *Urban Informality in an Era of Liberalization: A Transnational Perspective* (pp. 105-146). Lexington Books, New York.
- Phan, H. P. (2009). Future time perspective in sociocultural contexts: a discussion paper. *Electronic journal of research in educational psychology*, 7, 761-778
- Phipps, B. J. (1995). Career dreams of preadolescent students. *Journal of Career Development*, 22, 19-32. doi:10.1007/BF02247893
- Potts, R. & Martinez, I. (1994). Television viewing and children's beliefs about scientists. *Journal of applied developmental psychology*, 15, 287-300. doi:10.1016/0193-3973(94)90018-3
- Roe, A. (1957). Early determinants of vocational choice. *Journal of counseling psychology*, 4, 212-217
- Volman, M. (2012). *De pedagogische opdracht van het onderwijs: individueel presteren of*

- betrokken participeren?* In H. Jumlet & J. Wenink (eds.), *Zorg voor onszelf? Eigen kracht van jeugdigen, opvoeders en omgeving, grenzen en mogelijkheden voor beleid en praktijk* (pp. 148-157). Uitgeverij SWP, Amsterdam.
- Weinger, S. (1998a). Children living in poverty: their perception of career opportunities. *Family in society: Tthe journal of contemporary human services*, 79, 320-330. doi: 10.1606/1044-3894.993
- Weinger, S. (1998b). Poor children ‘‘know their place’’: perceptions of poverty, class, and public messages. *Journal of sociology and social welfare*, 25, 100-118. doi: 10.1177/1473325002001003642
- Weinger, S. (2000). Opportunities for career success: views of poor and middle-class children. *Children and youth services review*, 22, 13-35. doi: 10.1016/S0190-7409(99)00071-7
- Werts, C. E. (1968). Paternal influence on career choice. *Journal of counseling psychology*, 16, 48-52
- Winter, M. de (2011). Samen uit de opvoedingskramp. Naar een vitale pedagogische civil society. In M. de Winter, *Verbeter de wereld, begin bij de opvoeding* (pp. 80-82). Uitgeverij SWP, Amsterdam

Bijlage - Lijst met respondenten

Respondent 1

Geslacht: man

Leeftijd: 9

Woonplaats: Duque de Caxias

Wijk/*favela*: Parque Vila Nova

Beroep vader: autospuiter

Beroep moeder: werkloos

Respondent 2

Geslacht: man

Leeftijd: 11

Woonplaats: Duque de Caxias

Wijk/*favela*: Vila Ideal

Beroep vader: werkloos

Beroep moeder: werkloos

Respondent 3

Geslacht: man

Leeftijd: 9

Woonplaats: Duque de Caxias

Wijk/*favela*: Vila Ideal

Beroep vader: winkelbediende

Beroep moeder: winkelbediende

Respondent 4

Geslacht: man

Leeftijd: 10

Woonplaats: Duque de Caxias

Wijk/*favela*: Parque Vila Nova

Beroep vader: verkoper in een ICT winkel

Beroep moeder: winkelbediende in een supermarkt

Respondent 5

Geslacht: man

Leeftijd: 9

Woonplaats: Duque de Caxias

Wijk/*favela*: Parque Vila Nova

Beroep vader: kok

Beroep moeder: werkloos

Respondent 6

Geslacht: man

Leeftijd: 10

Woonplaats: Duque de Caxias

Wijk/*favela*: Parque Vila Nova

Beroep vader: vader overleden

Beroep moeder: schoonmaakster

Respondent 7

Geslacht: man

Leeftijd: 9

Woonplaats: Duque de Caxias

Wijk/*favela*: Parque Vila Nova

Beroep vader: winkelbediende

Beroep moeder: winkelbediende in een supermarkt

Respondent 8

Geslacht: man

Leeftijd: 8

Woonplaats: Duque de Caxias

Wijk/*favela*: Vila Ideal

Beroep vader: Verkoper in een telefoonwinkel

Beroep moeder: Medewerkster in een apotheek

Respondent 9

Geslacht: man

Leeftijd: 8

Woonplaats: Duque de Caxias

Wijk/*favela*: Parque Vila Nova

Beroep vader: werkt op de markt in Sao Cristovão

Beroep moeder: werkloos

Respondent 10

Geslacht: man

Leeftijd: 9

Woonplaats: Duque de Caxias

Wijk/*favela*: Vila Ideal

Beroep vader: fabrieksarbeider

Beroep moeder: fabrieksarbeider

Respondent 11

Geslacht: vrouw

Leeftijd: 11

Woonplaats: Duque de Caxias

Wijk/*favela*: Vila Ideal

Beroep vader: chauffeur motortaxi

Beroep moeder: schoonmaakster

Respondent 12

Geslacht: vrouw

Leeftijd: 10

Woonplaats: Duque de Caxias

Wijk/*favela*: Parque Vila Nova

Beroep vader: winkelbediende

Beroep moeder: werkloos

Respondent 13

Geslacht: vrouw

Leeftijd: 8

Woonplaats: Duque de Caxias

Wijk/*favela*: Parque Vila Nova

Beroep vader: winkelbediende

Beroep moeder: werkloos

Respondent 14

Geslacht: vrouw

Leeftijd: 8

Woonplaats: Duque de Caxias

Wijk/*favela*: Parque Vila Nova

Beroep vader: winkeleigenaar met partner

Beroep moeder: winkeleigenaar met partner

Respondent 15

Geslacht: vrouw

Leeftijd: 8

Woonplaats: Duque de Caxias

Wijk/*favela*: Parque Vila Nova

Beroep vader: winkelbediende

Beroep moeder: werkloos

Respondent 16

Geslacht: vrouw

Leeftijd: 8

Woonplaats: Duque de Caxias

Wijk/*favela*: Parque Vila Nova

Beroep vader: fabrieksarbeider

Beroep moeder: werkt met kinderen

Respondent 17

Geslacht: vrouw

Leeftijd: 8

Woonplaats: Duque de Caxias

Wijk/*favela*: Parque Vila Nova

Beroep vader: werkt in een archief

Beroep moeder: verkoopster in een kledingzaak

Respondent 18

Geslacht: vrouw

Leeftijd: 8

Woonplaats: Duque de Caxias

Wijk/*favela*: Vila Ideal

Beroep vader: winkelbediende

Beroep moeder: werkloos

Respondent 19

Geslacht: vrouw

Leeftijd: 10

Woonplaats: Duque de Caxias

Wijk/*favela*: Parque Vila Nova

Beroep vader: stukadoor

Beroep moeder: schoonmaakster

Respondent 20

Geslacht: vrouw

Leeftijd: 10

Woonplaats: Duque de Caxias

Wijk/*favela*: Vila Ideal

Beroep vader: eigenaar van een supermarkt samen met partner

Beroep moeder: eigenaar van een supermarkt samen met partner

Respondent 21

Geslacht: vrouw

Leeftijd: 10

Woonplaats: Duque de Caxias

Wijk/*favela*: Parque Vila Nova

Beroep vader: timmerman

Beroep moeder: werkloos

